

Patrystyka: część 2. Problematyka patrystyki wczesnego średniowiecza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- *Księga Rodzaju 1:1* [w:] *Biblia Tysiąclecia*, Poznań 1999.
- Justyn Męczennik, *Apologia I*, [w:] Stefan Świeżawski, *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa-Wrocław 2000.
- Św. Augustyn, *Wyznania*, t. XI.
- Orygenes, *De principis*, [w:] Stefan Świeżawski, *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa-Wrocław 2000.
- Tertulian, *Adversus Praxeam*, [w:] Stefan Świeżawski, *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa-Wrocław 2000.

Źródło: domena publiczna, dostępny w internecie: Pixabay.

„Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię”. „Na początku było Słowo”¹. To cytaty z Pisma Świętego opisujące stworzenie świata. To prawdy, w które wierzą wszyscy chrześcijanie, jednak niektórzy próbują je również zrozumieć. Jak Bóg stworzył niebo i ziemię? Czy stworzył je z materii, którą musiałby powołać do życia jeszcze wcześniej? Jak rozumieć myśl, że stworzył wszystko, co istnieje, za pomocą Słowa? Czy po prostu wypowiedział Słowo, które stało się Ciałem? Jeśli miałyby je wypowiedzieć, to przed zaistnieniem Słowa musiałaby istnieć materia, w której to słowo wybrzmiało. Temu jednak przeczy Ewangelia – Słowo było przecież „na początku”.

To tylko przykładowe trudności, na jakie napotykamy, próbując interpretować Prawdy Objawione religii chrześcijańskiej za pomocą kategorii filozoficznych. W tej lekcji dowiesz się, że pierwsi filozofowie chrześcijańscy, którzy podjęli się tego zadania, czerpali inspiracje i narzędzia filozoficzne z dorobku starożytnej filozofii greckiej. Poznasz główne problemy filozofii wczesnochrześcijańskiej oraz ich rozwiązania zaproponowane przez jej czołowych przedstawicieli. Umieścisz je również w kontekście myśli greckiej, która była filozoficznym źródłem teologii chrześcijańskiej.

Twoje cele

- Wskażesz główne problemy i spory filozofii wczesnochrześcijańskiej.

- Scharakteryzujesz poglądy teologiczne wybranych Ojców Kościoła.
- Wykażesz związek patrystyki wczesnośredniowiecznej z platonizmem, arystotelizmem, stoicyzmem i neoplatonizmem.

Przeczytaj

Patrystyka – filozofia chrześcijańska przed średniowieczem

Patrystyka (łac. *pater* – ojciec) była pierwszym okresem filozofii chrześcijańskiej. Nazywa się tak, ponieważ pisma działających wtedy teologów (Ojców Kościoła) stały się fundamentem doktryny chrześcijańskiej. W odróżnieniu od starożytnej filozofii greckiej, która była co do zasady racjonalna, podstawowym kryterium prawdy filozofów chrześcijańskich była wiara. Filozofia opierała się więc na Prawdach Objawionych, zaś jej celem było interpretacja oraz wyjaśnianie Objawienia.

Patrystyka rozwijała się w Cesarstwie Rzymskim między I a V wiekiem i kładła fundamenty pod filozofię średniowieczną. Filozofia we wschodniej części Cesarstwa uprawiana była po grecku i wprost nawiązywała do filozoficznej myśli starożytnej Grecji (Ojcowie greccy), a w zachodniej filozofię uprawiano ją po łacinie (Ojcowie łacińscy).

Działalność Ojców Kościoła można podzielić również ze względu na zadania, jakie miała spełniać. Rozwój myśli filozoficznej pierwszych chrześcijan wynikał z dwojakich potrzeb. Pierwszą była obrona wiary przed atakami niechrześcijańskich myślicieli. Robiono to poprzez wykazywanie, że prawdy wiary są zgodne z rozumem. To zadanie stawiali sobie Apologeci, czyli obrońcy wiary. Drugie zadanie polegało natomiast na stworzeniu jednolitego zbioru chrześcijańskich poglądów dla coraz bardziej rozsianych po świecie gmin chrześcijańskich. Tym zajmowali się systematycy.

Mapa przedstawiająca główne ośrodki myśli chrześcijańskiej w Cesarstwie.

Patrystyka miała swój odłam wschodni, związany z kulturą grecką, oraz zachodni, związany z kulturą łacińską. Głównymi ośrodkami działalności Ojców wschodnich to 1) Aleksandria, która leżała w rzymskiej prowincji Aegyptus (dzisiejszy Egipt), gdzie w II i III w. swoje systemy tworzyli Klemens Aleksandryjski i Orygenes; 2) Kapadocja (rzymska prowincja Cappadocia znajdująca się na zachodzie dzisiejszej Turcji), gdzie w IV w. działał Grzegorz z Nyssy. Pierwszy Ojciec wschodu, Justyn, w II w. założył szkołę filozoficzną w stolicy Cesarstwa – Rzymie. Żyjący na przełomie II i III w. Tertulian, zaliczany do Ojców zachodnich, pochodził z Kartaginy (miasta położonego w Afryce Północnej, w prowincji Africa proconsularis). Z Afryki Północnej (dzisiejszej Algierii) pochodził również najwybitniejszy z Ojców zachodnich, Augustyn z Hippony (miasto położone w rzymskiej prowincji Numidia), który żył w IV/V w.

Źródło: Jani Niemenmaa, *Imperium rzymskie około 117 r.*, licencja: CC BY-SA 3.0, dostępny w internecie: Wikimedia Commons.

I apologetyci, i systematycy mieli swój wkład w rozwój myśli chrześcijańskiej. O ile jednak ci pierwsi angażowali się w aktualne spory, więc z konieczności zajmowali się doktryną chrześcijańską w sposób fragmentaryczny, o tyle ci drudzy skupiali się na stworzeniu całościowego, chrześcijańskiego poglądu na świat. W związku z tym to właśnie systematycy najmocniej wpłynęli na rozwój filozofii chrześcijańskiej.

Justyn Męczennik

U początków patrystyki uwaga teologów skupiona była na Chrystusie. Dla Justyna Męczennika szczególne znaczenie miał fakt, że Słowo Boże, czyli druga osoba Trójcy Świętej wcielona w Chrystusie, została określona jako *Logos* w Ewangelii św. Jana.

W filozofii greckiej *logos* było szeroko rozpowszechnionym i wieloznacznym pojęciem, które oznaczało *rozumność*, *sensowność*, *myśl*, *miejsce idei*. Justyn odróżnia więc Chrystusa-Logosa i Boga-Ojca, choć zarazem twierdzi, że są Oni tym samym Bogiem. Próby wyjaśnienia jedności Boga, pojmowanego jako Bóg-Ojciec, Chrystus-Logos i Duch Święty (ten trzeci element został włączony do zagadnień teologii nieco później, w III w.), staną się jednym z głównych problemów zajmujących chrześcijańskich teologów.

Zwrócenie uwagi na pojęcie *logosu*, które łączyło chrześcijańską koncepcję Boga z greckim rozumem, doprowadziło Justyna do postawienia problemu stosunku wiary do wiedzy oraz do szczególnego stanowiska, które można by dziś określić chrześcijańskim humanizmem. Dotyczyło ono stosunku chrześcijaństwa do greckiej przeszłości. Skoro Chrystus narodził się jako człowiek, by objawić ludziom prawdę, to czy oznacza to, że wszystkie pokolenia żyjące przed Chrystusem tkwiły w błędzie? Stanowisko Justyna polegało na włączeniu dorobku starożytnej Grecji do chrześcijańskiego dziedzictwa. Chrześcijanie poznają prawdę poprzez wiarę w Chrystusa-Logosa, Grecy poznawali w jakimś stopniu tę samą prawdę, ale dzięki poznaniu filozoficznemu.

Justyn Męczennik (ok. 100–167)

Ojciec Kościoła i święty, uchodzi za pierwszego chrześcijańskiego filozofa. Urodził w Palestynie, założył w Rzymie szkołę filozofii chrześcijańskiej. W swoich pismach bronił chrześcijan przed zarzutami oraz wykładał podstawy ich wiary. Zginął śmiercią męczeńską.

Źródło: André Thévet, *Święty Justyn Męczennik*, domena publiczna, dostępny w internecie: Wikimedia Commons.

Klemens Aleksandryjski

Klemens Aleksandryjski również podjął problem stosunku wiary do filozofii. Choć pojawiały się wystąpienia otwarte na grecką spuściznę intelektualną – jak stanowisko Justyna – ogólnie rzecz biorąc, chrześcijanie pierwszych wieków naszej ery uważali filozofię za coś zbędnego i szkodliwego. Tymczasem Klemens uznawał filozofię grecką za wstępne wychowanie do doskonałości, którą w pełnym wymiarze można osiągnąć za pośrednictwem Chrystusa. Poza epikureizmem, do którego miał negatywny stosunek, cała filozofia grecka, a szczególnie pitagoreizm, platonizm i stoicyzm, była według niego zgodna z nauką chrześcijańską. Dzięki temu filozofia grecka stała się istotnym źródłem kształtującej się filozofii chrześcijańskiej. Klemens sformułował bowiem program filozofii chrześcijańskiej, który opierał się na wierze, ale nawiązywał również do greckiego racjonalizmu. Wiara dostarczała faktów (np. dotyczących tego, że Bóg stworzył świat z niczego), zaś filozofia miała je tłumaczyć.

Orygenes

Orygenes (185–254)

Urodzony w Aleksandrii, filozof i teolog wczesnochrześcijański, Ojciec Kościoła.

Źródło: domena publiczna, dostępny w internecie: Wikimedia Commons.

Program racjonalnej wiedzy opartej na wierze kontynuował Orygenes. Jako uczeń Klemensa zakładał, że objawione prawdy wiary chrześcijańskiej są zgodne z racjonalną filozofią Greków.

Jednym z głównych problemów filozofii Orygenesesa była natura Chrystusa. Myśl chrześcijańską cechował dualizm kosmologiczny, który przeciwstawia sobie Boga i człowieka. W jaki sposób można więc wyjaśnić naturę Boga, który jest człowiekiem? Podobnie jak Justyn, Orygenes rozumiał Chrystusa jako *Logos*, czyli wcielone Słowo Boże. By wyjaśnić Jego naturę, połączył tę ideę z neoplatonizmem.

Bóg w koncepcji Orygenesesa, podobnie jako Prajednia Plotyna, był jeden, niezmienny, nieskończony, niematerialny i niepoznawalny. Do tej listy Orygenes dodał

swoiście chrześcijańskie cnoty: dobroć i miłość.

Chrystus-*Logos* był, według Orygenesesa, pierwsza **hipostaza**, czyli pierwszym, wyłaniającym się z Boga etapem rozwoju bytu. W ten sposób dualistyczna koncepcja, która przeciwstawiała sobie Boga i człowieka, zastąpiona została **gradualizmem** – koncepcją, zgodnie z którą pomiędzy najwyższą zasadą rzeczywistości a światem materialnym znajdują

się pośrednie szczeble bytu. Tym ogniwem, które łączyło Boga z człowiekiem, było wcielone Słowo – Chrystus.

Koncepcja Chrystusa-*Logosa* służyła również Orygenesowi do wyjaśnienia sensu koncepcji *creatio ex nihilo*, czyli stworzenia z niczego. Skoro początkiem jest Słowo, a to z kolei zostało ucieleśnione w Chrystusie, to właśnie On, a nie Bóg-Ojciec, okazywał się w koncepcji Orygenesza bezpośrednim stwórcą świata. Chrystus-*Logos* wyłonił się mianowicie jako pierwsza hipostaza Boga, zaś z *Logosu* wyłoniły się kolejne etapy stworzenia.

Chrześcijańska koncepcja stworzenia z niczego, w odróżnieniu od starożytnych koncepcji Platona lub Arystotelesa, uznawała Boga za twórcę wszystkiego, co istnieje – nie zaś za demiurga, który zbudował świat z odwiecznej materii na wzór idei lub za Pierwszego Poruszyciela, który wprowadził materię w ruch, lecz nie był jej twórcą. Prowadziło do istotnego pytania etycznego – jako to możliwe, że dobry i doskonały Bóg stworzył niedoskonały świat, w którym jest miejsce na zło? Właśnie z tego powodu Platon, który wiązał materię ze złem i niedoskonałością, uznał, że demiurg nie może być twórcą materii. Natomiast Orygenes wskazał inną przyczynę zła – wolność.

Wolnością w jego koncepcji obdarzone są duchy stworze wraz z materią. Niektóre duchy pozostały wierne Bogu, inne natomiast wykorzystały swoją wolność, by się od Niego odwrócić. Zło nie jest dziełem Bożym, a w związku z tym nie istnieje realnie, lecz stanowi efekt odwrócenia się od Boga. Jednakże kresem dziejów świata ma być, zdaniem Orygenesza, apokatastaza – powrót wszystkiego, co istnieje do Boga. Absolut jest więc u Orygenesza zarówno stwórcą, jak i celem świata.

Grzegorz z Nyssy

Grzegorz z Nyssy również zajmował racjonalistyczne stanowisko w kwestii stosunku wiedzy i wiary. Odszedł jednak od neoplatońskiej teorii [emanacji](#), która stanowiła podstawę filozofii Orygenesza. Zastąpił ją platonizmem.

Grzegorz podjął problem interpretacji dogmatu Trójcy Świętej (wcześniej dotyczył on stosunku Ojca i Syna, dogmat Trójcy Świętej został zatwierdzony na soborze konstantynopolitańskim w 381 r.). Tajemnica dotycząca tego, w jaki sposób możliwe jest, aby Bóg istniejący w trzech Osobach, pozostawał zarazem jednym bytem, okazywała się według Grzegorza możliwa do wyjaśnienia na gruncie Platońskiej teorii idei. Według Platona idee, czyli byty idealne, ogólne i niezmiennie, są pierwotne, zaś rzeczy, zmienne i zmysłowe, są wobec nich wtórne. Innymi słowy, idee poprzedzają rzeczy. W myśl tej interpretacji istnieją wprawdzie trzy Osoby Boskie, lecz uczestniczą One w jednej i tej samej boskości. Podobnie jak „człowieczeństwo” określa gatunek, którego przedstawicielami są Sokrates, Grzegorz lub Orygenes, tak Bóg to nazwa ogólna, zaś Ojciec, Syn i Duch – nazwy jednostkowe, mające jedną wspólną istotę.

Od Platona zaczerpnął również Grzegorz **idealizm obiektywny**, który był próbą rozwiązania dualizmu ducha i materii. Powracało tu bowiem pytanie, które postawili Platon i Arystoteles: jak to możliwe, że czysto duchowa, niematerialna istota stworzyła materię? Rozwiązanie, które zaproponował Grzegorz polegało na uznaniu, że materia nie jest realna (**immaterializm**), zaś rzeczywistość ma charakter idealny.

Św. Augustyn

Augustyn w najbardziej konsekwentny sposób odrzucił wywodzący się z neoplatonizmu gradualizm i zastąpił go dualizmem kosmologicznym, który przeciwstawiał sobie Boga i człowieka. Jego źródłem był Platoński dualizm metafizyczny.

Bóg w koncepcji Augustyna jest jedynym, niezależnym i najwyższym bytem, najwyższym dobrem, przyczyną bytu oraz wszelkiego poznania. Najistotniejszym przymiotem Boga była jednak w tej koncepcji nieskończoność.

Infinityzm przeciwstawiał sobie nieskończonego Boga oraz skończone, ograniczone stworzenie. Istota dualizmu kosmologicznego Augustyna polegała na przeciwstawieniu sobie nieskończonego Boga i świata, który był wobec Niego nicością.

Drugim, szczególnie istotnym elementem tej koncepcji Boga, było ujęcie Go jako osoby obdarzonej wolą. Radykalnie zmieniał to stosunek Boga i świata. Do czasów Augustyna filozofowie chrześcijańscy posługiwali się bowiem deistyczną koncepcją Boga, w której był On pierwszą przyczyną świata, który od momentu stworzenia rozwija się samodzielnie. U Augustyna zaś Bóg jest nie tylko Stwórcą, ale również Opatrnością, kierującą losami świata, a także jego Sędzią.

Stworzenie nie było również dla Augustyna koniecznym procesem, w którym świat wyłonił się z Boga, jak miało to miejsce w neoplatońskiej teorii emanacji. W nawiązującej do Platona dualistycznej koncepcji

Augustyn z Hippony (354–430)

Uznawany za najwybitniejszego Ojca Kościoła, do XIII w. główny autorytet filozoficzny i teologiczny w kręgu kultury rzymskokatolickiej. Choć Augustyn został uznany świętym Kościoła rzymskokatolickiego, za życia był postacią niejednoznaczną. Do trzydziestego roku życia poświęcał się zabawom, żyjąc w nieformalnym związku i wychowując syna. Gdy rozpoczął poszukiwania duchowo-filozoficzne, był zwolennikiem kolejno: manichejczyków, uznających za zasadę bytu walkę światła (Boga) i ciemności (szatana), sceptyków i neoplatoników. Na chrześcijaństwo nawrócił się pod wpływem lektury dzieł Plotyna i Pisma Świętego. Wtedy też zakończył związek, w którym żył, został biskupem i poświęcił się życiu klasztornemu.

Źródło: Bartolomé Bermejo, licencja: CC 0 1.0, dostępny w internecie: Wikimedia Commons.

Augustyna, świat był odrębny od Boga, ponieważ nie był on Jego hipostazą, ale wolnym dziełem łaski. W przeciwieństwie do gradualizmu, akcentującego istnienie pośrednich stopni bytu, łączących Boga i stworzenie, dualizm Augustyna radykalnie je od siebie oddzielił, dając przewagę Bogu, który tworzy świat i kieruje jego losami.

Tertulian

Filozofia omówionych dotychczas Ojców Kościoła świadomie korzystała z dziedzictwa greckiego racjonalizmu, stojąc na stanowisku, że istnieje zgodność między Prawdą Objawioną – wiarą chrześcijańską, a racjonalną wiedzą filozoficzną Greków. Głównym punktem odniesienia dla myślących w ten sposób filozofów były platonizm i neoplatonizm. Grzegorza z Nyssy platonizm doprowadził do idealistycznej kosmologii, a w konsekwencji – do immaterializmu.

Tertulian reprezentował odmienny nurt filozofii chrześcijańskiej. Był on wręcz wrogo nastawiony do filozofii greckiej oraz kultury świeckiej w ogóle. Podczas gdy Justyn i Klemens podkreślali, że Grecy, choć w niepełny i niedoskonały sposób, osiągnęli tę samą prawdę, która została objawiona chrześcijanom, Tertulian uważał, że filozofia i nauka są zaprzeczeniem prawdy głoszonej przez chrześcijan. Wiedzę rozumową uznawał za 1) bezużyteczną, ponieważ prawda została objawiona i nie trzeba jej dociekać; 2) za niemożliwą, bo poznanie prawdy przekracza możliwości ludzkiego rozumu; 3) za szkodliwą, gdyż prowadzi do fałszywej wiedzy i zguby moralnej.

Odrzucenie rozumu łączyło się u Tertuliana z negatywnym poglądem na naturę człowieka. Nie dostrzegał w nim żadnego pierwiastka boskiego, ani też w ogóle żadnych wyższych zdolności. Człowiek jako istota był siedliskiem grzechu a cała mądrość i dobro, które może osiąść, wynika z Bożej łaski.

Istota myśli Tertuliana polegała na odrzuceniu wiedzy i kultury świeckiej oraz na poniżeniu człowieka, aby w ten sposób ukazać wszechmoc i wielkość Boga. Co jednak ciekawe, choć Tertulian twierdził, że wiedza jest bezużyteczna, to swoją myśl opierał na zaczerpniętym od stoików materializmie. Sądził mianowicie, że skoro w człowieku nie ma nic duchowego, to również jego dusza musi być cielesna. Materializm rozciągał również na teologię – także Bóg był w ujęciu Tertuliana cielesny. W kosmologii chrześcijańskiej pojawiły się więc dwa skrajne nurty: idealistyczny i materialistyczny.

Starożytne źródła patrystyki

Po racjonalnej filozofii greckiej myśl chrześcijańska, oparta na Ewangelii, była nowym zjawiskiem. Stawiała ona problemy z punktu widzenia kształtującej się religii – pytała więc o istotę Boga, Jego stosunek do świata, a także o wynikającą z teologii koncepcję człowieka ([antropologia](#)) oraz świata (kosmologia). Jednak proponowane rozwiązania oraz pojęcia,

których filozofowie chrześcijańscy używali do ich wyrażenia, pochodziły od Greków. Choć trzon patrystyki wynikał z Pisma Świętego, to na rozwój samej filozofii, próbującej wyjaśniać i interpretować wiarę, wpłynęła właśnie filozofia starożytna.

Najistotniejsze były poglądy czterech starożytnych systemów filozoficznych: Platona, Arystotelesa, Plotyna i stoików. Od Platona filozofia chrześcijańska zaczerpnęła przede wszystkim idealizm obiektywny i dualistyczną ontologię, teologię i antropologię. Arystoteles wpłynął przede wszystkim jako autor koncepcji Pierwszego Poruszyciela, która pozwoliła ująć Boga jako przyczynę wszystkiego, co istnieje. Neoplatonizm Plotyna oddziałał przede wszystkim przed Augustynem – teoria emanacji i **monizm** spirytualistyczny były podstawą gradualistycznych koncepcji Boga. W całej myśli chrześcijańskiej obecny był również **finalizm** stoików oraz ich przekonanie o rozumnej naturze wszechświata.

Słownik

antropologia filozoficzna

(gr. *anthropos* – człowiek, *logos* – nauka, teoria) dział filozofii zajmujący się człowiekiem, a w szczególności naturą człowieka (koncepcja człowieka), istotą człowieczeństwa, miejscem człowieka w przyrodzie i w rzeczywistości społecznej, sensem istnienia człowieka

deizm

(łac. *deus* – bóg) stanowisko filozoficzne i teologiczne, według którego Bóg po stworzeniu świata nie ingeruje w jego dalsze losy, pozostawiając je ich własnemu biegowi

emanacja

zorganizowany hierarchicznie proces wyłaniania się bytów z Absolutu, który jest pierwszą i doskonałą zasadą bytu, jego źródłem i przyczyną

finalizm

(łac. *finis* – koniec, cel) stanowisko w filozofii przyrody, które głosi, że wszystko, co się na nią składa, dąży do realizacji jakiegoś ostatecznego celu

gradualizm

(łac. *gradus* – stopień) stanowisko metafizyczne, które głosi, że pomiędzy najwyższym stopniem bytu – Absolutem, a światem materialnym znajdują się pośrednie szczeble bytu

hipostaza

(gr. *hypóstasis* – podstawa, istota) termin ontologiczny wywodzący się od Plotyna; oznacza byt, który wyłonił się z Absolutu i zajmuje określone miejsce w hierarchii bytów

idealizm obiektywny

odmiana idealizmu ontologicznego, według którego realnie istnieją jedynie samoistne byty idealne (nie zaś materialne) lub: że są one niezależne od rzeczywistości materialnej, która jest ich tworem, pochodną lub przejawem; w wersji Platońskiej głosi, że świat idei istnieje niezależnie od rzeczywistości materialnej, zaś ona została ona ukształtowana na jego wzór

immaterializm

(łac. *immaterialis* – niematerialny) szczególna postać idealizmu ontologicznego, według której materia nie istnieje, zaś wszystko, co istnieje, jest niematerialne

infinityzm

(łac. *infinitus* – nieograniczony, nieskończony) ogólna nazwa stanowisk przypisujących cechę nieskończoności pewnemu przedmiotowi (przyroda, Bóg, człowiek); w teologii: stanowisko głoszące nieskończoność Boga (Augustyn z Hippony)

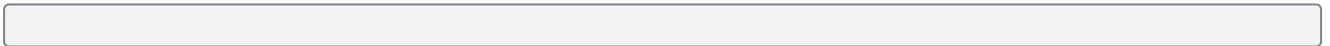
monizm

(gr. *monos* – jedyny) stanowisko ontologiczne, według którego natura bytu jest jednorodna; w rzeczywistości istnieje więc tylko jedna substancja; w zależności od odmiany monizmu – substancja ta jest materialna (monizm materialistyczny) lub duchowa (monizm spirytualistyczny)

Mapa myśli

Polecenie 1

Dokończ mapę myśli w taki sposób, by powiązać omówione w tej lekcji poglądy Ojców Kościoła z przedstawionymi na mapie koncepcjami starożytnymi.

- Koncepcje starożytne

- Platoński mit demiurga

- Świat został zbudowany z materii przez dobrego demiurga, który wziął za wzór wieczne i doskonałe idee (stworzenie jako połączenie idei i materii).
 - Demiurg zbudował świat rozumnie oraz celowo – wszystko, co istnieje, dąży do idei dobra.
 - Materia oraz idee są wieczne – dobry, doskonały demiurg nie może być twórcą niedoskonałej i powiązanej ze złem materii.
 - Idealizm obiektywny – jedynym istniejącym realnie bytem są niematerialne i niezależne od rzeczywistości materialnej idee.
 - Dualizm metafizyczny – istnieją dwa niezależne od siebie tworzywa bytowe: idee i materia.

- Arystoteles: Pierwszy Poruszyiciel

- Powstanie świat rozumiał jako wprawienie materii w ruch.
 - Bóg nie jest stwórcą, ale Pierwszym Poruszyicielem.
 - Bóg jest niematerialną przyczyną istnienia materialnego świata.
 - Problem: w jaki sposób byt niematerialny mógł wprawić w ruch materię?

- Stoicyzm

- Wszystko, co istnieje, przenika *pneuma* (gr. tchnienie), czyli subtelny rodzaj materii, która przenika bierną materię, ożywiając ją i wprawiając w ruch.
 - *Pneuma* była czynnym, boskim pierwiastkiem w przyrodzie. Działała celowo oraz rozumnie – dzięki *pneumie* cały wszechświat zorganizowany był rozumnie i celowo.

- Plotyn i neoplatonizm

- Wszystko, co istnieje, ma czysto duchową naturę (monizm spirytualistyczny).
 - Pierwotny byt – absolut, a zarazem źródło wszelkiego bytu, to doskonała Prajednia.
 - Z Prajedni wyłaniają kolejne, coraz mniej doskonałe hipostazy, czyli postaci bytu powstające na skutek procesu emanacji – świat idealny (duch), świat psychiczny (świat dusz), materia.

Polecenie 2

Czy zgadzasz się z tezą, że w Grecji istnieli „chrześcijanie przed Jezusem”? Wskaż poglądy, które mogłyby tę tezę potwierdzać oraz te, które jej przeczą.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz starożytne koncepcje, które miały szczególny wpływ na filozofię chrześcijańską.

☐ jońska filozofia przyrody.

☐ stoicyzm.

☐ pitagoreizm.

☐ platonizm.

Ćwiczenie 2

Patrystykę podzielić możemy na...

☐ chrześcijańską i grecką.

☐ filozoficzną i religijną.

☐ apologetyczną i systematyczną.

☐ wschodnią i zachodnią.

Rozpoznaj nawiązanie do starożytnych koncepcji filozoficznych (podaj filozofa lub szkołę filozoficzną).

((Orygenes

De principis

Lecz [Bóg] jest, że się tak wyrażę, Jednią, jest Rozumem i Źródłem, z którego biorą początek wszystkie inne istoty duchowe i wszelki rozum.

Źródło: Orygenes, *De principis*, [w:] Stefan Świeżawski, *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa-Wrocław 2000, s. 293.

((Tertulian

Adversus Praxeam

Któż bowiem zaprzeczy, że Bóg jest ciałem, chociaż jest duchem? Bo duch jest ciałem swego rodzaju, posiadającym własną określoną postać.

Źródło: Tertulian, *Adversus Praxeam*, [w:] Stefan Świeżawski, *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa-Wrocław 2000, s. 335.

Ćwiczenie 4

.Rozpoznaj stanowisko filozoficzne wyrażone w poniższym fragmencie.

((Św. Augustyn *Wyznania*

Stworzyłeś niebo nad niebiosami i ziemię – dwie różne dziedziny: jedną blisko ciebie, drugą blisko nicości; jedną, którą tylko Ty przerastasz i drugą, od której niczego niższego nie ma.

Źródło: Św. Augustyn, *Wyznania*, t. XI.

Ćwiczenie 5

Przyporządkuj pojęcia do filozofa.

Grzegorz z Nyssy

materializm

Orygenes

gradualizm

Tertulian

dualizm

Augustyn

immaterializm

Zapoznaj się z fragmentem tekstu Justyna Męczennika i wykonaj polecenia.

((Justyn Męczennik

Apologia I

Sokrates

[...] demony za sprawą ludzi na wskroś niegodziwych na śmierć wydały jako ateusza i bezbożnika, pod pozorem, że to on właśnie nowe wprowadza bóstwa. Z nami zaś w ten sam postępują sposób. Nie tylko bowiem wśród Greków przez Sokratesa Słowo tę prawdę stwierdziło, ale także wśród barbarzyńców prawdy dowód złożyło to samo Słowo, które widzialną przybrało postać, stało się człowiekiem i zowie się Jezus Chrystus.

Źródło: Justyn Męczennik, *Apologia I*, [w:] Stefan Świeżawski, *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa-Wrocław 2000, s. 267.

Poniżej znajdują się cztery tezy. Którą z nich stawia w swoim tekście Justyn?

☐ Sokrates był ateistą.

☐ Sokrates był uczniem Chrystusa.

☐ Sokrates był głosicielem tej samej prawdy, w którą wierzą chrześcijanie.

☐ Grecy byli chrześcijanami.

Zaznacz kolorem zielonym fragment tekstu, który uzasadnia Twoją odpowiedź.

☐ zielony

[...] demony za sprawą ludzi na wskroś niegodziwych na śmierć wydały jako ateusza i bezbożnika, pod pozorem, że to on właśnie nowe wprowadza bóstwa. Z nami zaś w ten sam postępują sposób. Nie tylko bowiem wśród Greków przez Sokratesa Słowo tę prawdę stwierdziło, ale także wśród barbarzyńców prawdy dowód złożyło to samo Słowo, które widzialną przybrało postać, stało się człowiekiem i zowie się Jezus Chrystus .

Ćwiczenie 7

Jaka kategoria filozoficzna pozwoliła Justynowi postawić tezę o zgodności filozofii greckiej i chrześcijaństwa?

☐ idea

☐ natura

☐ *logos*

☐ dusza

Ćwiczenie 8

Wyjaśnij, jak kształtowało się znaczenie wybranej przez ciebie w poprzednim ćwiczeniu kategorii filozoficznej. Wskaż najważniejsze podobieństwo między jej greckim i chrześcijańskim ujęciem.

Rozważania Justyniana doprowadziły do tego, że – jak pisze Stefan Świeżawski - „*Często w historii filozofii będzie się powtarzać ta nuta Sokratesa chrześcijanina, znajdziemy ją u Abelarda czy u Erazma z Rotterdamu, który prosił: »Święty Sokratesie, módl się za nami«*”. Odwołaj się do informacji z tej lekcji oraz do wiedzy filozoficznej i historycznej, którą już posiadasz, by zdecydować, czy twoim zdaniem Sokratesa i Platona można w takim sensie uznać za chrześcijan.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Patrystyka: część 2. Problematyka patrystyki wczesnego średniowiecza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XI. Początki filozoficznej teologii. Uczeń:

- 1) przedstawia główne starożytne koncepcje absolutu (Boga): demiurg oraz idea dobra (Platon), nieporuszony poruszyciel (Arystoteles), rozumna natura świata (stoicyzm), prajednia (Plotyn);
- 2) wyjaśnia wpływ filozofii starożytnej na formowanie się teologii i filozofii chrześcijańskiej;
- 3) rekonstruuje filozoficzno-duchowe poszukiwania św. Augustyna: manicheizm, sceptycyzm, neoplatonizm, chrześcijaństwo.

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

3. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 2) o różnorodność bytów (monizm – pluralizm);
- 5) o uniwersalia lub powszechniki (nominalizm – platonizm).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wskazuje główne problemy i spory filozofii wczesnochrześcijańskiej;
- charakteryzuje poglądy teologiczne wybranych Ojców Kościoła;
- wykazuje związek patrystyki wczesnośredniowiecznej z platonizmem, arystotelizmem, stoicyzmem i neoplatonizmem.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Patrystyka: część 2. Problematyka patrystyki wczesnego średniowiecza”. Uczniowie mają się zapoznać z treściami w sekcji „Przeczytaj” i przygotować prezentację, w której przedstawią przykłady ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Po zalogowaniu na platformie nauczyciel prezentuje (na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika) temat lekcji oraz cele zajęć. Omawia lub ustala razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, kto wykonał zadane ćwiczenie. Wybrany uczeń rozpoczyna wstępną dyskusję wokół tematu lekcji, przedstawiając i uzasadniając swoje stanowisko. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Nauczyciel ocenia, na podstawie informacji na platformie, stan przygotowania uczniów do zajęć. Jeżeli jest ono niewystarczające, prosi o ciche zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Jeżeli zaś uczestnicy zajęć zaznajomili się wcześniej z tekstem, prosi, aby w parach wynotowali minimum trzy najważniejsze, ich zdaniem, kwestie poruszone w e-materiale. Następnie pary łączą się w grupy czteroosobowe i, dyskutując, wybierają wspólnie najważniejszy wątek. Na koniec każda z grup na forum przedstawia i argumentuje swój wybór.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika multimedium w sekcji „Mapa myśli”. Uczniowie odczytują polecenie: *Dokończ mapę myśli tak, być z powiązać omówione w tej lekcji poglądy Ojców Kościoła z przedstawionymi na mapie koncepcjami starożytnymi.* i wykonują je w parach. Następnie dzielą się swoimi odpowiedziami na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5-8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformie nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wybrany uczeń odczytuje cele lekcji, a następnie wszyscy wspólnie omawiają: co udało się osiągnąć, do czego warto wrócić, czego nie udało się zrealizować i dlaczego.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenie nr 9 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Krońska I., *Sokrates*, Warszawa 1964.
- Krokiewicz A., *Zarys filozofii greckiej*, Warszawa 2000.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.